

Lucija Klun

Tamara Narat, Urban Boljka (ur.): Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi. Ljubljana: Založba Sofija (Knjižna zbirka Napreji!), 2017. 332 strani (ISBN 978-961-7003-20-8), 20,00 EUR.

Monografija z indikativnim naslovom *Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi* si zada nalogo pregleda in analize mnogoterih teoretskih in družbenih implikacij koncepta otrokocentričnosti. Za razliko od koncepta »patološkega narcizma«, ki je bil utemeljen v teoriji objektivnih odnosov in je z razširjeno rabo laiciziral ter postal del poljudne predstave o sodobnih patologijah osebnosti, koncept »otrokocentričnosti« doživlja vzvratni proces: je v osnovi laičen pojem, ki se ga parcialno vpeljuje v različna znanstvena dela, redko pa je temeljni predmet analize. Knjiga je poskus poljuden koncept »profesionalizirati« oziroma strokovno preovrednotiti njegove raznolike in kontradiktorne rabe. Avtorji v dvanajstih poglavjih razdelajo idejo otrokocentričnosti v njegovi socialni in zgodovinski pojavnosti ter jo umeščajo na teoretsko polje, na prešitje socialne psihologije, sociologije, pedagogike, filozofije vzgoje in antropologije.

V monografiji obravnavane ideje lahko v prerezu razdelimo na vsaj dva načina. Najprej glede na to, na kateri *kolateralni produkt* »otrokocentričnosti« se nanašajo oziroma ga v svoji analizi konstruirajo. Besedila so, predvsem zaradi splošnega manka koherentnega teoretskega modela otrokocentričnosti, konceptualno produktivna: z obravnavanjem vprašanja otrokocentričnosti kot osrednjega koncepta oblikujejo/producirajo tudi konceptualno periferijo – odvode in proizvode te ideje. (So)produkti otrokocentričnosti, kot so ustvarjeni v besedilu, so pojmovanja otrokocentričnih staršev in stilov vzgoje (v besedilih so omenjene: permissivna vzgoja, demokratična vzgoja, vsedopuščajoča vzgoja; »helikopter starši«; »matere tigrice«, »zadušljivo materinjenje«; »alfa starševstvo«, »senzibilno starševstvo«, »invazivno starševstvo«; »overparenting ali pretirano starševstvo«), otrok kot plod otrokocentričnosti, patološki narcis (kot produkt permissivne vzgoje), otrok kot projekt, investicija, človeški kapital in otrokocentrična družba in izobraževalne institucije – nove oblike biopolitičnega nadzora, aktivno učenje, izobraževanje, ki je osredičeno na otroka, in nevarna družba sodobnosti, v kateri, kot posrečeno opiše Zoran Kanduč (str. 29), »na nebogljen naraščaj prežijo pohotni pedofili, lakomni ugrabitelji, brezsrčni prodajalci prepovedanih drog, spletni nadlegovalci, nasilni vrstniki, otroški pornografi, pijani in ponoreli vrstniki, objestni kadilci, malomarne varuške, fanatični teroristi, oporečna živila, onesnažena voda, zastrupljen zrak, premočno sonce, rizična cepiva, nezdrave igrače, zasvajajoče elektronske naprave, videoigrice in družabna omrežja, pohujšljive erotične podobe na spletu in tako naprej«.

Druga mogoča delitev besedil v monografiji je glede na časovni fokus: nekateri prispevki se ukvarjajo predvsem z zgodovina kovanja ideje otrokocentričnosti. Najbolj koherenten pregled napravi Alenka Švab, ki koncept predstavi kot poznomoderno posebnost, ki pa je ne moremo razumeti »brez razumevanja procesov modernizacije in geneze moderne družine, v kateri se je moderno razumevanje otroštva konstruiralo«

(str. 54). Otrokocentričnost ima torej socialnozgodovinske temelje v modernem individualizmu, spolni delitvi in nuklearizaciji družine kot zasebne in intimne skupnosti (Aries 1991). Ob zgodovini družinskih oblik je mogoče ukoreninjenost koncepta iskati tudi v zgodovinskih idejah pedagogike: prvi ozir na otroka kot naravno dobro in celovito bitje se pojavi pri Rousseauju sredi 18. stoletja, za konstrukt otrokocentričnosti pa je mnogo bolj pomembno obdobje konec 19. stoletja, ko se začne enotno progresivno reformno gibanje (npr. Dewey 2012). V Evropi je k temu procesu bistveno prispeval tudi Piagetov kognitivni konstruktivizem, ki je vzpostavil idejo, da obstajajo empirično preverljive resnice o otrokovem razvoju. Drugi se posvečajo predvsem sodobnim vplivom otrokocentričnosti na starševstvo, institucije in družbo. Metka Mencin Čeplak na primer predstavi otrokocentričnost v izobraževanju, pri tem pa se osredotoči na kurikularne izide (kurikulum, ki naj bi temeljil na otrokovih potrebah in interesih) ter novo vlogo učitelja kot organizatorja spoznavnega procesa in usmerjevalca, ki otrokom pomaga, da »avtonomno gradijo svojo vednost in, kar je najpomembnejše, razvijajo svoj kognitivni potencial« (str. 133)

In nazadnje, del prispevkov se ukvarja s prihodnostjo otrokocentričnosti oziroma s prihodnostjo družbe, kakršno nakazuje model otrokocentričnosti. V tej podkategoriji je med prispevki največja raznolikost, od oblikovanja »nove« distributivne pravičnosti z idejo vpeljave otroškega (in kasneje doživljenjskega) univerzalnega temeljnega dohodka, ki deluje kot nekakšen otrokocentrični opomnik Rawlsu (2012), do novih konstrukcij »ideje otroka«. Po srednjeveškem otroku, ki je esencialno grešen, potreben prevzgoje in je »edini stvar, ki ga je potrebno vzgajati«¹ (Kant 1988), po povojnem ranljivem otroku, ki ga je treba s konvencijami in zakonodajo varovati in ščititi ter izobraževalno in vzgojno zlahčniti, Katja Jezernik, Robi Kroflič in Petra Štirn Janota znotraj otrokocentričnosti opažajo novo idejo »bogatega, zmognega otroka« (str. 154), otroka, ki ima moč za moralno, avtentično delovanje, ki je lahko avtonomen in sočuten, celo subverziven.

Kot utegne bralec razbrati, gre za izjemno raznoliko, notranje neskladno konceptualno malho. V tem smislu je najbolj primerno pojmovanje Tamare Narat in Urbana Boljka, ki v prvem poglavju otrokocentričnosti pripišeta vlogo »krovnega konstrukta« (str. 7). Ta krovni konstrukt pod sabo zbira pisani venček in pripušča vznikanje tisočeri poljudnih diskurzov o tem, kakšni naj bi bili »dobra« vzgoja, dober starš, dober otrok, dobro življenje. Avtorji monografije pri tej cvetoči pluralnosti ne napravijo reza, distinkcije in ne olajšajo naloge »razbiranja« negotovemu bralcu. Otrokocentričnost ostane mlahav, prazen označevalec, ki je lahko karkoli ali pa sploh nič. A morda je to tudi največja prednost tega dela. Otrokocentričnost kot »sodobni družbeni pokrov« številnih podsistemov ne obstaja, razen v poskusih apropiacije otroka/prihodnosti s strani določenih ideoloških paradigem. Sodobna družbena nagnjenost k ideološkemu ugrabljanju »otročstva« je morebiti najbolj značilna lastnost sodobne otrokocentričnosti, ki v monografiji ostane nenagovorjena. Otročstvo, konstruirano v raznorodnih ideologijah in

1. Kantovo besedilo o pedagogiki je nastalo na osnovi njegovih zapiskov za predavanja, ki jih je imel na univerzi v Koningsbergu v zimskem semestru 1776/77, poletnem semestru 1780 in v zimskem semestru 1783/84.

pogledih, spremljajo poskusi »zabetoniranja«; dokončne razlage in razkrite resnice tega, kar je esencialno otroško. Ob teh idejah se konsolidirajo določene družbene skupine. Na kratko, vsem »gre za otroke«. Monografija pa, kljub konceptualni zmedbi, vseeno odpira vprašanje in neguje dvom o končnih razlagah o pomenu otrokocentričnosti. Najbolj celosten pogled na otrokocentričnost tako ponujajo perspektive, ki so avtorjem skupne in se ob njih teoretsko srečujejo; tako je na primer vrednotenje vloge otrokocentričnosti pri vzdrževanju družbenega reda, nadzora in pri reprodukciji družbene neenakosti; raziskovanje, kakšno specifično vlogo ima otrokocentričnost v podsistemih družbe – na primer v izobraževalnem sistemu, potrošnji, instituciji družin in v znanstvenih vedah. In nazadnje, kakšno možnost za avtonomijo in emancipacijo otrok, staršev in drugih družbenih akterjev ponuja dihotomija otrokocentričnost – neotokocentričnost; oba koncepta sta namreč plod iste vladnosti in ujeti v mrežo oblasti v postmodernej družbi oziroma kot jo večina avtorjev povzema po Becku (2001): v družbi tveganja. Če smo prej vozlišče otrokocentričnosti prepoznali med različnimi vedami ali pa med različnimi družbenimi skupinami (ki vzpostavljajo »konkurenčne reprezentacije), je mogoče koncept še bolj koncizno (strokovno) mapirati: na presečišču kognitivnega konstruktivizma, strukturalizma, psiholoških idealov liberalizma, progresivne pedagogike in individualizma, celo personalizma. Avtorji se na tem mestu postavijo v kolono za prelom s to slike; a kljub nominalni kritičnosti v vseh primerih ne uspejo v dekonstrukciji prevladujočih predstav.

Uverturo v polemiziranje z otrokocentričnostjo bi lahko predstavljali nujni preseki lažnih dihotomij med progresivno in konzervativno/tradicionalno pedagogiko, med novo in staro otrokocentričnostjo, med socialnim konstruktivizmom in pozitivizmom. Pri dvojicah ne gre za nezdržljive epistemološke razlike, temveč predvsem za neenake spoznavne procese. Vendar pa je krovni konstrukt otrokocentričnosti preobsežen za en sam spoznavni postopek, zato ga moramo zapopadati v delih in postopoma. Navedene dihotomije so lažne tudi zato, ker so »sterilne«, ker pedagoško smer in cilje vzamejo za stalne in ideološko obstojne, v resnici pa so to, glede na socialni, zgodovinski in vsakokratni pedagoški kontekst, spremenljive. Kot je zapisano v poglavju »O vzgojnih prisopih med permisivnosjo in otrokocentričnostjo« (str. 177): »Akademska pedagogika že od začetkov sviri pred metodičnimi poenostavitvami razmišljanja o vzgoji, saj med našimi cilji, vzgojnimi dejavnostmi in realnimi vzgojnimi učinki ni kavzalnih povezav /.../ Hitro se vzgojnih idej, ki so morda v osnovi napredne, polastijo družbene ideologije. Premislek o vrednosti pojmovanj, kakršno je ideja otrokocentričnosti, mora biti zato dovolj poglobljen, da se takšne ideje neupravičeno ne zavržejo ali povečujajo«.

Otokocentričnost je ob očitnih kazalnikih (osredičenost na otroke, nadzor, orkestriranje razvoja) tudi pojavnost za sodobnost značilnega ideološkega gravitiranja družbenih polemik k otroštvu. Vsa družbena vprašanja se prelamljajo na anticipaciji prihodnosti, katere nosilci so – otroci. Včasih so delali »fizično delo«, delo v realni produkciji, sedaj pa delajo ideološko delo, torej delo v »simbolni produkciji«: ob otrocih se zvrstijo identitetne izbire, razredni okus, vera v boljši jutri, potrošnja, itd. – družine se ob otroku oblikujejo kot enota. Družina nosi izjemno ideološko pomembnost v družbi tveganja in negotovosti ter efemernih identitetnih oprijemališč.

Otroštvo je točka zgoščevanja ideologij (konzervativizma, liberalizma, progresivizma, radikalizma), ki svoje vrednotne ocene nanašajo na otroštvo. Otroci so, neodvisno od dejanskih subjektivitet, temveč od gledišča, tirani, grešniki, reveži, nedolžni splavljeni abortusi, izkoriščani, izkoriščevalci ... Na otroštvu se zvrstijo kontradikcije sodobnosti: avtentičnost proti nevarnostim družbenega vplivanja in pohujšanja, po drugi strani civiliziranost/družbena omika proti barbarstvu. Centralnost koncepta otroštva je v tem, da je mesto pripenjanja in legitimacije ideologije in znanstvene produkcije. Nenazadnje tudi za recenzirano delo.

Literatura

Ariès, Philippe (1991): *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Beck, Ulrich (2001): *Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Založba Krtina (Zbirka Temeljna dela).

Rawls, John (2012): *Pravičnost kot poštenost: reformulacija*. Ljubljana: Založba Krtina.

Kant, Immanuel (1988): O pedagogiki. Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja, 11: 147–158.

Dewey, John (2012): *Šola in družba*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.